

Chrześcijańska Akademia Teologiczna
Wpłynęło dn. 26.01.2018 r.
Nr 93/3/2018
Załącznik

Wiseken 47, 26.01.2018 r.

Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu
ks. prof. zw. dr hab. Wiesław Wenz
Kierownik Katedry Prawa Kanonicznego i Prawa Wyznaniowego

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Wprowadzenie

Recenzja rozprawy doktorskiej Pana mgra NORBERTA ADAMA KONARSKIEGO, pt. *Wolność sumienia i wyznania w prawie polskim na przykładzie służb mundurowych*, Warszawa 2017, ss. 295, została przygotowana w związku z uchwałą Rady Wydziału Teologicznego Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie, o czym poinformował Wielce Szanowny Dziekan tegoż Wydziału w swoim piśmie z dnia 1 grudnia 2017 roku.

Prezentacja rozprawy i ocena wstępna

Rozprawa Pana mgra NORBERTA ADAMA KONARSKIEGO pt. *Wolność sumienia i wyznania w prawie polskim na przykładzie służb mundurowych* została napisana na Wydziale Teologicznym Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie, pod kierunkiem promotora Ks. prof. dra hab. Mirosława MICHAŁSKIEGO, z udziałem promotora pomocniczego Pana dra Łukasza KISTERA. Rozprawa doktorska składa się z karty tytułowej, spisu treści [s. 2-3], wstępu [s. 4-8], ośmiu rozdziałów: [I – s. 9-41]; [II – s. 42-64]; [III – s. 65-79]; [IV – s. 80-114]; [V – s. 115-149]; [VI – s. 150-170]; [VII – s. 171-204]; [VIII – s. 205-236], zakończenia [s. 237-246] oraz bibliografii [s. 247-287] i stosownych streszczeń w języku polskim i angielskim.

Przed merytoryczną oceną rozprawy doktorskiej Pana mgra NORBERTA ADAMA KONARSKIEGO chciałbym wskazać, iż opracowanie w wymiarze więcej niż podstawowym opisuje i systematyzuje zagadnienia istotne dla wiarygodnego opisu przestrzeni wolności sumienia i wyznania w prawie polskim, w którą to przestrzeń Doktorant podjął próbę stworzenia instalacji pełniejszej pozycji cywilno-społecznej osób tworzących gremium służb mundurowych. Postawienie takiego zadania wymagało od Doktoranta zaproponowanie odbiorcom zintegrowanego tematycznie studium, w treści którego znalazła się wielość omawianych zagadnień, istotnych dla ukazania pełniejszego obrazu obranej rzeczywistości prawnej i społecznej, tak zasadniczo zróżnicowanej w odbiorze

specjalistów z różnych dziedzin nauki. Uważam, że bardzo pożytecznym jest intencja i cel opracowania doktorskiego, w którym Autor zrealizował w poważnym wymiarze swoje zamierzenie, które tematycznie *jest rzadko dostrzegane przez doktrynę* (s. 5). Doktorant wystarczająco ukazał, iż problemy natury prawnej i faktycznej związane z określaną w ustawodawstwie polskim pozycją prawnocywilną osób w zakresie możliwości realizowania prawa do wolności sumienia i wyznania są wielowątkowe i miały swoją interesującą ewolucję w historii wzajemnych relacji na osi państwo (społeczność) a jednostka. Przeprowadzona analiza naukowa tych złożonych problemów może stanowić wydatną i specjalistyczną pomoc w uzyskaniu odpowiedzi na liczne pytania z zakresu prawnej (ustawowej) ochrony podstawowych wolności osoby, która tworzy polską rzeczywistość polityczno-społeczną i zarazem religijną. Naukowy trud Autora rozprawy z pożytkiem i konsekwentnie zmierzał do bardziej obiektywnego ukazania aktualnego stanu prawnocywilnego osób mundurowych, ich aktualnego statusu i możliwości zaistnienia relacji, które nie będą naruszać praw wolnościowych w każdej społeczności, zarówno państwowej, zawodowej jak również wyznaniowej.

Rozprawa doktorska Pana mgr NORBERTA ADAMA KONARSKIEGO wpisuje się niewątpliwie w działania znaczące, aktualne i bardzo ważne dla rozwoju literatury i opracowań z zakresu prawa wyznaniowego, w którym Autor z praktyczną biegłością podjął się usystematyzowania stanu prawnego w zakresie objętym tematem badań, zarówno w wymiarze źródeł i literatury prawa cywilnego oraz wyznaniowego. To uporządkowanie było konieczne, aby z pożytkiem dokonać zwięzłej charakterystyki samego *pojęcia wolności i jej charakteru* w przestrzeni działania sumienia i przeżywanego wyznania religijnego osoby: stąd teoretyczne i praktyczne wskazania w rozważaniach I rozdziału. W rozdziale II Autor podjął się ukazania ważnych aspektów na osi religii i funkcji polityki państwa ze szczegółową egzemplifikacją zagadnienia rozdziału państwa i organizacji religijnych. Natomiast III rozdział Autor rozprawy poświęcił zagadnieniu przynależności religijnej, która to rzeczywistość i stan faktyczny ma istotny wpływ na relacje osoby fizycznej i osób prawnych we wzajemnej koegzystencji. Stąd postulat, aby te relacje były harmonijne z możliwością realizowania praw podstawowych w zakresie wolności sumienia i wyznania. Dla wzmocnienia takiej postawy i możliwości realizowania praw podstawowych Doktorant w rozdziale IV odniósł się merytorycznie do treści i porządku prawnego zapisanego w Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności w kontekście wolności sumienia i wyznania, jak również w rozdziale V wskazał na praktykę regulowaną przez normy prawne istotne dla krajowego i międzynarodowego orzekania w zakresie wolności sumienia i wyznania. Niewątpliwie rozważania Autora w tej części stanowią zintegrowaną kompletną całość skomplikowanych zagadnień, jednak koniecznych dla całościowego oglądu i zrealizowania tak postawionej na początku tezy opracowania doktorskiego.

Dopełnieniem powyższych zabiegów są rozważania z zakresu realizowanej zasady *neutralności światopoglądowej władz publicznych* [rozdział VI], jak również ukazanie praktycznego aspektu realizowanej *wolności sumienia i wyznania* [rozdział VII]. Rozdział ten w sposób harmonijny wprowadza w ostateczną refleksję Doktoranta na temat *wolności sumienia i wyznania w służbie i w życiu przedstawicieli służb mundurowych w RP*. Moim zdaniem całościowy i merytoryczny opis zawarty w pracy doktorskiej odnosi się do rzetelnego i wiarygodnego ustalenia aktualnej pozycji prawnocywilnej osób, które na pewno nie chcą zrezygnować z należnego im podstawowego uprawnienia do przeżywania wolności sumienia i wyznania, zwłaszcza kiedy podejmują służbę w wymiarze społecznego posługiwania we wspólnocie państwowej, jak również jej prawnych skutków, zarówno w przestrzeni publicznej, jak i w społeczności wyznaniowej. Autor przekonał, że stać Go na rzetelną interpretację przepisów prawa cywilnego oraz opisanego porządku prawnego, jak również na odniesienie się do rzeczywistości koniecznych dla dokonania wiarygodnej charakterystyki prawnej przestrzeni, w której osoba ma prawo realizowania przysługującej jej podstawowych wolności.

Od strony technicznej rozprawa doktorska Pana mgra NORBERTA ADAMA KONARSKIEGO została napisana w języku polskim, liczy 295 stron tekstu i ważnych metodologicznych komponentów. Kompozycja poszczególnych rozdziałów jest w zasadzie harmonijna, rozdziały wzajemnie się tematycznie dopełniają, stanowiąc pod względem tematu wiodącego zintegrowaną całość. Po uważnej lekturze przedstawionej do oceny pracy jestem przekonany, że dysertacja Doktoranta jest pracą samodzielną, a sam Autor potrafił wiarygodnie przekonać o dobrym, trafnym i precyzyjnym określeniu zakresu badań naukowych, potraktowaniu źródeł i ważnych dla tej specjalistycznej tematyki naukowych opracowań. Tak dokładna kwerenda źródłowa znacząco podnosi wartość i walor prezentowanego opracowania, istotnego dla rozwoju prawa wyznaniowego. Sposób cytowania, merytoryczne odniesienia do źródeł i wykorzystanej literatury przedmiotu uważam za ujednolicony, nie zauważyłem istotnych mankamentów, tak w zakresie metodologicznej dokumentacji pod kreską, jak i w kompletnych zapisach bibliograficznych. Natomiast zauważyłem w dysertacji rzetelną konsekwencję w działaniach Autora, popartą praktycznymi rozwiązaniami istotnymi pod względem prawnym. Myślę tutaj o nakreślonej *potrzebie wniosków de lege ferenda* w zakresie omawianego zagadnienia. Z obowiązku recenzenta muszę jednak zauważyć, że Doktorant nie wykazał w kilku miejscach rozprawy należytej staranności, zwłaszcza w realizacji formalnych elementów konstytutywnych, koniecznych oraz charakterystycznych dla wiarygodności wstępu i zakończenia opracowania. Te elementy formalne były i są nadal obecne w metodologii prac naukowych, zwłaszcza na poziomie doktoratu czy habilitacji. Jednakże takie niedociągnięcia są zawsze do naprawienia/uzupełnienia, zwłaszcza, gdyby podjęto zamiar wydania drukiem rzeczzonego opracowania. Tak więc we wstępie zabrakło mi szczegółowej charakterystyki literatury przedmiotu, a w samej treści

rozprawy oczekiwanych i merytorycznych wniosków, które by zamykały poszczególne części opracowania doktorskiego oraz które mogłyby przyczynić się do bardziej oryginalnego pod względem prawnym zakończenia rozprawy. Poza tym Autor wystarczająco zadbał o wierne stosowanie zasady poprawności metodologicznej. W samej treści można dostrzec jedynie kilka nieprawidłowości stylistycznych, czy zbyt łatwowiernego przejęcia tez i sformułowań innych Autorów, które ze względu na ewolucję poglądów i prawnego porządku w zakresie rozumienia wolności religijnej należałoby poddać reinterpretacji w toku narracji omawianego zagadnienia. Również w tym stanie rzeczy opracowanie Doktoranta zawiera merytorycznie rozpracowaną tezę badawczą, tak szczegółową i ważną dla tego specjalistycznego opracowania. W pozostałych kwestiach staranność Autora jest widoczna, co wskazuje na istotny wkład pracy we wszystkie partie materiału badawczego. Materiał badawczy został przez Autora rozprawy poprawnie rozłożony i sam temat jest inspirujący, zwłaszcza w kontekście naukowego poznania i uporządkowania obfitego dorobku legislacyjnego w zakresie prawa cywilnego i norm prawa wyznaniowego odnoszących się bezpośrednio i pośrednio do osobowego prawa z zakresu wolności sumienia i wyznania. Bibliografia zaprezentowana w opracowaniu jest bardziej niż wystarczająca, wyczerpuje niemal kompletną bazę, istotną dla obiektywnej prezentacji obranego zagadnienia. Układ bibliografii i jej podział cząstkowy jest poprawny i właściwy. Brakuje mi jednak odniesienia Autora w treści opracowania do merytorycznej wartości Deklaracji o wolności religijnej Soboru Watykańskiego II, tym bardziej, że treści i postulaty tam prezentowane znalazły następnie swoją obecność w normatywności prawnej wielu porządków prawnych współczesnych państw, m. in. Polski [źródło praw wolnościowych].

Wnioski dla oceny merytoryczno-formalnej pracy doktorskiej

- Pan mgr NORBERT ADAM KONARSKI we wszystkich częściach rozprawy, prezentowanej jako studium z zakresu prawa wyznaniowego, podjął się zrealizowania jak na razie nowatorskiego ujęcia tematu *wolności sumienia i wyznania w prawie polskim na przykładzie służb mundurowych*. W przestrzeni dotychczas opublikowanych wydawnictw prawnocywilnych i prawnokanonicznych nie ma tak kompletnego i zintegrowanego tematycznie opracowania, natomiast szczegółowe prezentacje poszczególnych autorytetów z zakresu prawa cywilnego i wyznaniowego, jak i kanonistyki zostały przez Doktoranta nie tylko zauważone, ale w sposób właściwy i z naukową odpowiedzialnością włączone do treści prezentowanej rozprawy naukowej. Nie zauważono, aby Doktorant w najmniejszym nawet stopniu pokusił się na przywłaszczenie cudzej myśli czy też prezentowanej autorskiej tezy. Natomiast, kiedy odnosił się do dorobku innych Autorów lub korzystał z osiągnięć uznanych autorytetów z zakresu prawa wyznaniowego i cywilnego, jako znawców w tej dziedzinie badań, to

zawsze potwierdzał tę czynność w sposób właściwy dla praktyki metodologicznej i poziomu odpowiedzialnych badań naukowych. Mając bowiem na uwadze rozwój danej dyscypliny i szczegółowych badań tematycznych, nie można współcześnie zrezygnować z takiego działania w zakresie interdyscyplinarnego korzystania z dorobku innych Autorów, których ukazuje się na kanwie prawnocywilnej i wyznaniowej, właściwych dla obranej szczegółowej tezy badawczej. Jednakże w wymiarze szcątkowym zauważyłem, że umieszczenie niektórych opracowań w poszczególnych przypisach nie jest merytorycznie zasadne.

- Na zawartość merytoryczną przedstawionej do oceny rozprawy złożyły się wstęp, osiem rozdziałów i zakończenie. Jak wskazałem wyżej w mojej ocenie wstęp do pracy doktorskiej w metodologicznym podstawowym wymiarze wyczerpuje znane i przyjęte w metodologii tego typu rozpraw obowiązkowe elementy formalne, choć faktycznie brakuje niektórych elementów formalnych. Jednakże Autor bezsprzecznie wykazał się świadomością badawczą, jasno postawił oraz określił cel i problem badawczy, krytycznie odniósł się do źródeł i literatury przedmiotu, która stanowiła bazę dla przygotowywania rozprawy doktorskiej, co potwierdza bardzo obfita i zróżnicowana bibliografia. Wskazał na wątek wiodący w rozprawie i wątek docelowy, jako ukoronowanie swoich badań, co było konsekwentną realizacją problemu określonego w temacie rozprawy. W merytorycznej treści rozprawy poprawnie i ściśle korzystał z zasobu źródłowego (prawa cywilnego i prawa wyznaniowego) oraz wiarygodnie dokumentował podjęty sposób działania. Autor zwięźle zaprezentował merytoryczną treść rozprawy, nie wskazał wprost na zastosowane metody, określił jednak *novum* swego opracowania, postawił istotne dla naukowej rozprawy doktorskiej pytanie, które zwiastowało sam problem badawczy i opracowywane zagadnienie.
- Treść poszczególnych rozdziałów, układ metodologiczny rozprawy, istotne dla następujących po sobie części zagadnienia szczegółowe, wskazują, że rozprawa całościowo stanowi zintegrowane i spójne opracowanie postawionego tematu. Doktorant podjął się ukazania istotnych elementów merytorycznych w zakresie samego pojęcia wolności religijnej i zakresu realizowania wolności sumienia i wyznania w prawie polskim na przykładzie służb mundurowych. Te części opracowania nie są zwyczajną relacją o wspomnianej rzeczywistości prawnej lecz ukierunkowuje rozumienie tych wolności podstawowych w życiu publicznym i prywatnym poszczególnych osób.
- Wartościowe i inspirujące stają się rozważania i propozycje Doktoranta zawarte są w poszczególnych rozdziałach pracy. Jednakże na zauważenie zasługuje rozdział IV, VII i VIII. Doktorant w sposób merytoryczny, prawnie poprawny, dokonał merytorycznej charakterystyki również w

wymiarze praktycznego stosowania promulgowanych norm, istotnych dla pozycji zarówno osób fizycznych jak i osób prawnych w wymiarze wolności religijnej, czy też realizowania prawa do wolności sumienia i wyznania. Zakres przedmiotowy wspomnianych rozważań odzwierciedla paletę sytuacji, które można dostrzec w praktyce życia i działania społecznego, tak instytucji wyznaniowych, jak i państwowych lub działań organizacji pozarządowych. W zakresie opisu naukowego Autor odniósł się nie tylko do sytuacji obecnych w normach i przepisach prawnych, ale w rodzących się relacjach interpersonalnych. W zakres takich działań wpisuje się również możliwość zrealizowania troski o duchowy wymiar i kształt osobowego rozwoju człowieka, korzystającego coraz bardziej świadomie z praw, dla których najistotniejszym źródłem jest jego przyrodzona i nadprzyrodzona godność, która jest nienaruszalna. Tak jak wskazałem wcześniej osobiście brakuje mi w każdym rozdziale wniosków zwieńczających merytorycznie prezentowane istotne części opracowania doktorskiego, które na pewno uszlachetniły by i nadały pełniejszą wartość samemu zakończeniu rozprawy. W ocenie merytoryczno-formalnej pragnę zwrócić uwagę na bibliografię prezentowanej rozprawy doktorskiej, bowiem ta część rozprawy jest bardzo wartościowa. Bogactwo przytoczonych źródeł i literatury przedmiotu wskazuje na fakt odpowiedzialnej postawy Autora wobec postawionego problemu badawczego i zakresu jego wiarygodnej realizacji.

Sentencja końcowa

Prezentowana rozprawa doktorska Pana mgra NORBERTA ADAMA KONARSKIEGO stanowi potrzebne opracowanie krytyczne z zakresu polskiego prawa cywilnego i wyznaniowego, istotne dla naukowej poszerzonej interpretacji zasady o wolności sumienia i wyznania. Rozprawa stanowi godne zauważenia osiągnięcie badawcze, z którego będą mogli skorzystać zarówno teoretycy, jak i praktycy zajmujący się stosowaniem norm prawa cywilnego (prawa pracy) i prawa wyznaniowego w tej materii. Uwagi krytyczne wniesiono z życzliwością i troską o merytoryczną jakość specjalistycznego opracowania. Uważam, że praca spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim w Rzeczypospolitej Polskiej, zgodnie z *Ustawą o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* z dnia 14 marca 2003 roku.

Jestem przekonany, że Doktorant może być dopuszczony do następnych etapów przewodu doktorskiego, dlatego taki wniosek stawiam do Przświetnej Rady Wydziału Teologicznego Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie.

Wrocław, dnia 22 stycznia 2018 roku

Papieski Wydział Teologiczny
ul. Katedralna 9, 50-328 Wrocław

x. Wiesław Wierz
ks. prof. zw. dr hab. Wiesław Wierz
Kierownik Katedry Prawa Kanonicznego
i Prawa Wyznaniowego